

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.25, maj 2026

Indledningen er redigeret af Sasja Emilie Mathiasen Stopa og Jon Tafdrup

Tilsyn ved prof. Jesper Høgenhaven

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

“Indledning til Kirkehistorien som Guds-Rigets Speil”

ved Steen Tullberg

Indhold

1 Anledning

2 Indhold

2.1 Første del

2.2 Anden del

3 Efterspil

4 Anvendt litteratur

1 Anledning

Grundtvigs todelte artikel “Indledning til Kirkehistorien som Guds-Rigets Speil” udkom i april 1852 i *Dansk Kirketidende*. Artiklen er et led i Grundtvigs tilbagevendende forsøg på at vise, at Jesus' og urmenighedens historie i Det Nye Testamente skal betragtes som en profeti om kirkehistoriens mål og forløb. Et kernepunkt i denne bestræbelse er, at de syv menighedsbreve i Johannes' Åbenbaring udgør en nøgle til forståelse af kirkehistorien, en tanke Grundtvig havde beskæftiget sig med i forskellige udformninger siden 1810. I “Om Kirkehistorien“ fra 1847 giver han for første gang tanken den udformning, som siden skulle blive den endelige (se “Om Kirkehistorien“ [her](#)).

2 Indhold

2.1 Første del

Grundtvig begynder “Indledning til Kirkehistorien som Guds-Rigets Speil” med at konstatere, at der kun har været ét verdensrige i historien, der blev opfattet som

grundlagt og styret af Gud, nemlig det israelitiske rige, som ganske vist for længst er forsvundet fra jordens overflade, men har efterladt sig guddommelige spor i Moseloven og i håbet om rigets genoprettelse ved Messias' genkomst. Endnu inden det jødiske riges sammenbrud og jødernes udlændighed var imidlertid den kristne menighed opstået med kravet om at være Guds nye og sande folk, der var i besiddelse af gudsriget. Dette gudsrige var (med et citat fra Rom 14,17, der løber gennem hele artiklen) karakteriseret ved "Retfærdighed, Fred og Glæde i den Helligaand" (sp. 226), og det var ikke, som jødernes, et verdsligt samfund, men et "aandeligt og hjerteligt" (sp. 226). Derfor kan det kristne gudsrige aldrig være identisk med et verdsligt rige, men nok være spejlet og forberedt af et rige af denne verden.

Grundtvig udlægger den gammeltestamentlige profeti (Dan 7) om fire "Hoved-Riger" som et varsel om det "Assyrisk-Babyloniske, det Medo-Persiske, det Græsk-Macedoniske og det Romerske" rige (sp. 227), og disse skal følges af et rige, der aldrig skal forgå, nemlig det af Kristus indstiftede åndelige gudsrige. Om dette riges jordiske manifestation i den kristne menighed faktisk er præget af retfærdighed, fred og glæde er imidlertid et historisk spørgsmål, som kun kan besvares af erfaringen; dels af hvert enkelt medlem af menigheden, dels af menighedens historie. Forudsætningen for dette må ifølge Grundtvig være, at den kristne menighed stadig består; at man kan sige hvor den består; og hvilke dens kendetegn har været og vil være til verdens ende. Det kan i den forbindelse ikke nytte noget at påberåbe sig gudsrigets usynlighed, for det folk og det rige, der udgiver sig for at være Guds, må også kunne utvetydigt genkendes. Det er heller ikke nok at henvise til retfærdighed, fred og glæde som kendetegn, for det kan også udmærke jødiske og muslimske trossamfund. Endelig er det heller ikke nok at henvise til en hellig skrift eller en hellig kirkeinstitution; det er ikke skriften selv eller kirken selv, der er specifikt kristelig, men den ånd og det liv som er livskraften i begge.

Grundtvig når i den videre fremstilling frem til, at de afgørende kendetegn på sand kristendom må være dåben med trosbekendelse og nadveren, som Jesus Kristus selv har indstiftet. De er vidnesbyrd om Kristi åndelige og virkelige nærvær i menigheden og udgør tilsammen "den virkelige Stiftelse, Skabelse og Opholdelse [dvs. opretholdelse] af det *christelige* og *aandelige Guds-Rige* paa Jorden" (sp. 236). De to sakramenter leverer det sikre fodfæste for en betragtning af gudsrigets historie på jorden, fordi dåben er den kristelige livskilde og fødsel, og nadveren den eneste kristelige livsnæring. I anden afledning kommer Skriften og den indviede embedsstand, som begge er uundværlige til gudsrigets blomstring, men også begge kan misbruges. Vildfarelserne i den henseende afværges med trosbekendelsen og indstiftelsesordene ved dåb og nadver, der er kendetegn på helligåndens virke og kriterium for alt, hvad der kan kaldes kristeligt. Og når den kristne menighed historisk er faret vild (fx i pavedømmets tid), skyldtes det ifølge Grundtvig åndløshed eller "en aandløs Selvklogskab og herskende *Mistillid* til Aandens Nærværelse og Kraft" (sp. 240).

Ånden giver den sande oplysning, vækker de slumrende folk af dvalen, giver dem selvbevidsthed og minderne tilbage samt et levende udtryk herfor på modersmålet. Den katolske kirkes identifikation af det åndelige med det jordiske i skikkelse af det hellige land, latinen og pavedømmet var et vildspor. Først reformationens lys gjorde det muligt at fæstne den rette lighed og forskel mellem "Guds-Folket og Verdens-

Folkene, Guds-Riget og Verdens-Rigerne” (sp. 242). Ligheden består i, at både Gudsfolket og verdensfolkene eksisterer i et jordisk rige og således deler de grundlæggende menneskelige forhold. Forskellen består i den uforgængelighed og udødelighed, Grundtvig mener at finde i de folk, for hvem folkeånden levendegjorde mindet om deres guldalder; som billede på dette bruger han myten om fugl Fønix.

I middelalderen (som Grundtvig kalder mellemtiden) herskede et åndeligt mørke, der som nævnt først blev brudt med reformationen, som igen var forudsætning for den kristne menigheds åndelige vækkelse i nutiden. Den overgang, middelalderen repræsenterer, tidsfæster Grundtvig til perioden fra det syvende århundrede, hvor evangeliet forplantedes fra Rom til England, og frem til reformationen i det sekstende, og det er i tiden herefter især evangeliets forkyndelse på engelsk, tysk og dansk, der vidner om den ånd og det liv, som ifølge Grundtvig leder mod den forklarelse (herliggørelse) af gudsfolket, der venter som det endelige mål. Denne proces beskriver Grundtvig som et ‘kredsløb’, dvs. i sidste ende en tilbagevenden til den oprindelige apostolske kristendom, og han finder forlægget for sin historieforståelse i de syv menighedsbreve i andet og tredje kapitel af Johannes' Åbenbaring. Grundtvig udfolder ikke dette historiesyn nærmere i artiklen, men første del af hans artikel slutter med en udpegning af den tyske (eller sachsiske) menighed som den femte og nutidens dansk-nordiske menighed som den sjette og dermed næstsidste i rækken af menigheder. Det kommer også til udtryk, når Grundtvig skriver om “Os, som har oplevet den sjette Dag i Herrens Uge” (sp. 249); han ser nemlig en typologisk overensstemmelse mellem skabelsens syv dage og de syv menigheder, så ‘vi’ (den dansk-nordiske menighed) befinder os på den sjette dag.

2.2 Anden del

I anden del af artiklen indleder Grundtvig med at beskrive, hvordan også den protestantiske kristendom med tiden endte i et mørke, fordi den forvekslede ånden med Skriften og øvrighedens forordninger med den sande gudstjeneste. Det gælder i nutiden derfor i første række om at skaffe de ydre hindringer for Guds rige af vejen, således “*Confirmations-Tvangen, Sognebaandet i aandelig Heenseende, Latinskole-Dannelsen for Evangeliets Forkyndere paa Modersmaalet, og Forpligtelsen paa andre Bøger end Propheters og Apostlers*” (sp. 260). De indre hindringer for den kristne fuldkommenhed lader sig derimod kun gradvis skaffe af vejen, og det vil de i Grundtvigs udlægning blive – om end “med Møie” (sp. 261) – i tidsrummet fra den sjette menighed (den dansk-nordiske) til den fremtidige syvende menigheds fremkomst. Grundtvig fortsætter med nogle typologiske overvejelser, der skal illustrere processen eller ‘kredsløbet’ frem til den syvende menighed: Ligesom Jesus er den anden Adam (med den forskel, at han i modsætning til Adam ikke syndede), er menigheden den anden Eva. At det kristne menneskeliv er et sandt menneskeliv, modsat livet uden for det kristne samfund, vil åbenbares efter dommedag. Ligeledes vil det kristne folks historie åndeligt være en forklarelse af hele menneskeheds historie fra det tabte til det genvundne paradys.

Grundtvig bruger en del plads på at imødekomme indvendinger fra det, han kalder ‘den verdslige visdom’, fx afviser han, at den kristne historieudlægning er en poetisk anskuelse af samme art som den nordiske mytologi eller en profeti af samme slags som Det Gamle Testamente: “*Guds Riges Poesi* er ingen Mythe, og er ei blot, som

Israels Propheti, en sand *Spaadom*, men en *Guds Kraft*, der alt [dvs. allerede] i Tidens Løb skaber det samme *indvendig*, som *udvendig* skal aabenbares med 'Kødets Opstandelse' i de nye Himle og paa den ny Jord" (sp. 266). Det kristne åndsbegreb har ifølge Grundtvig en fasthed og fylde, der gør det immunt overfor verdslig kritik, og den kristne ånd, som er sandhedens ånd, er alle andre jordiske begreber om ånd overlegent.

Ultimativt får sandhedens ånd alle modsætninger og forskelle, undtagen den mellem løgn og sandhed, til at falde bort. Sandhedens ånd er tillige kærlighedens ånd, og alt løber sammen i Jesus, der "er *selv* den *evige Sandhed*, som omfatter og begriber alt *Virkeligt*, baade efter sin guddommelige og sin menneskelige Natur" (sp. 269). Grundtvig beskylder den verdslige visdom for at ville udrydde den ægte kristendom og erstatte den med en falsk, der "*grundig* fordreier det Hele, saa *Løgner* faaer *Sandhedens* og Djævelen Guds *Navn*" (sp. 270), og han slutter sin artikel med at fremmane billedet af en eskatologisk slutkamp, hvor Kristus står overfor Antikrist.

3 Efterspil

Helge Toldberg har argumenteret for, at "Indledning til Kirkehistorien som Guds-Rigets Speil" kan læses som "et spejlingernes manifest", hvis udgangspunkt er, at "spejlingen er Guds struktur" (Toldberg 1950, s. 28). Toldberg genfinder denne tanke i salmen "Stiftet Guds Søn har paa Jorden et aandeligt Rige", der udkom fire år senere i et salmebogstillæg udgivet af Peter Rørdam, men sin mest omfattende poetiske udfoldelse får tanken i *Christenhedens Syvstjerne* fra 1854-1855. Indledningen til dette værks første bogudgave fra 1860 (se *Bibliografien*, bind 3, s. 141 f.) betegner ifølge Toldberg et tilbageskridt i forhold til "Indledning til Kirkehistorien som Guds-Rigets Speil", hvad angår "liv og fylde", men er til gengæld i formal henseende klarere (Toldberg 1950, 29 f.).

4 Anvendt litteratur

- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Grundtvig, N.F.S. (1847) "Om Kirkehistorien" i *Dansk Kirketidende* 1847, nr. 76, den 7. marts, sp. 369-381. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1856) "Stiftet Guds Søn har paa Jorden et aandeligt Rige" i *Psalmer*, udg. [Peter Rørdam]. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1860) *Christenhedens Syvstjerne. Et Kirkeligt Sagakvad*. København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København.
- Toldberg, Helge (1950) *Grundtvigs Symbolverden*. København.